

MMPI'N NORMAL TÜRK ÖRNEKLEMİNDEKİ MADDE ANALİZİ

Dr. Neşe Erol

A. Ü. Tıp Fakültesi
Psikiyatri Anabilim Dalı

MMPI madde topluluğu, psikiyatrik vaka öyküleri, ders kitapları, basılı testler gibi çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir. Psikolojik sorunlarla ilgili olarak seçilen bu maddelerin içeriği oldukça heterojendir. Çok sayıda belirtileri, tutumları, ilgileri ve yaşama ilişkin düşünceleri kapsamaktadır. Her bir maddeye verilen yanıt, kişisel duyguların iletimi olarak görülmekte (Carson, 1969) ve psikolojik sorunlara ilişkin yararlı bilgiler sağlamaktadır. Payne ve Wiggins (1972), Koss ve Butcher (1973), bireylerin belirli maddelere verdikleri yanıtlarla, bilgi iletişiminde bulunulduğunu ve diğer kaynaklardan da bunlara ilişkin benzer bilgiler elde edildiğini öne sürmüşlerdir. O halde belirli maddelerin içeriği psikiyatrik gruplara ya da uluslara ilişkin değerli bilgiler sağlayabilmektedir. Öte yandan çeşitli maddelerin doğru yanıt örüntüleri karşılaştırılarak kültürel ve ulusal gruplara özgü psikolojik sorunların biçimi ve doğası hakkında pek çok şey öğrenilebilir. Karşılaştırmada MMPI gibi objektif standartlar kullanılması, davranış sorunlarının evrensel özelliklerini ve varolan kültürel farklılıkları belirlemede yararlı olmaktadır (Butcher ve Pancheri, 1976). Ancak kültürlerarası çalışmalarda madde onay sıklıklarının kullanımı için karşılaştırılacak çevirinin yeterli ve eşdeğer olması önem kazanmaktadır.

Madde onay farklılıkları, araştırmacıya kendi örnekleminde elde edilen yanıtları diğer örneklerle karşılaştır-

ma olanağı tanır. Ayrıca, daha ileri çalışmalar için farklı ya da benzer maddelerin tanınmasına yardımcı olur. Madde onay verisi, MMPI maddelerinin boş bırakılma ya da doğru olarak cevaplandırılma yüzdesidir.

Ekstrem maddeler aşağıda tanımlanmıştır.

a - Onay fark yüzdesi % 15 den fazladır

b - .01 ve .001 düzeyinde anlamlı olarak farklıdır

c - Kadın ve erkeklerin her ikisinde de ekstrem olarak görülür.

Bu araştırmanın amacı her test maddesine doğru ya da bir şey diyemem biçiminde yanıt verme oranını incelemek ve sonuçları Amerikan örneklemleri ile karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilmektir.

YÖNTEM

Denekler :

Denekler, norm çalışmasında kullanılan (Savaşır, 1981) 16-50 yaş arası, en az ilkokul ve üst düzeyde eğitimi olan ve daha önce hiç bir psikiyatrik yardım görmemiş 663 kadın ve 1003 erkekten oluşmuştur.

İşlem :

MMPI, öğrencilere 20-25 er kişilik gruplar halinde uygulanmış, diğer kişilere ise bireysel uygulama yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Amaca yönelik olarak, normal Amerikan erkeklerinden (N = 226) ve kadınlarından (N = 315) (Hathaway ve

heri, 1976, S. 300-317) elde edilen her bir MMPI maddesine verilen doğru yanıt yüzdeleri, standardizasyon çalışmasında kullanılan (Savaşır, 1981) normal Türk erkek (N = 1003) ve kadınlardan (N = 663) elde edilen madde yanıtları ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada her bir madde çiftine «yüzdeler arası fark kontrolü» tekniği uygulanmıştır. Kadın ve erkeklerin her ikisinde de, 566 madde temel alındığında, 162 madde (% 29), Amerikan örnekleminde farklı bulunmuştur. Farklı maddeler incelendiğinde bunların sağlık, din, cinsellik ve sosyal tutumlarla ilgili olduğu dikkati çekmiştir.

Örnekleminiz sınırları içerisinde sağlıkla ilgili şu maddeler Amerikan örnekleminde oranla daha fazla doğru olarak yanıtlanmıştır. «Tekrarlanan mide bulantısı ve kusmalar bana sıkıntı verir», «Çoğu zaman öksürüğüm vardır», «Çoğu zaman bütün vücudumda bir halsizlik duyarım» gibi. Amerikan örnekleminde ise «Sağlığım beni çok kaygılandırır» maddesine çoğunlukla doğru yanıt vermiştir.

Türk ve Amerikan örneklemlerinin farklı yanıtları karşılaştırıldığında, Türk örnekleminin daha çok bedensel işlevlerle ilgilendiği ve bu konudaki yakınmalarını daha kolay ifade edebildiği dikkati çekmiştir. Toplumumuzda bedensel yakınmaların sıklıkla destek ve ilgi görmesi hatta pekiştirilmesi bu sonucu doğrular. Kanısındayım. Bu konunun daha somut araştırmalarla aydınlatılması gereği açıktır.

İtalyan örnekleminin maddeleri incelendiğinde, onlarda da A. B. D. örnekleminde oranla daha fazla bedensel yakınmalar saptanmıştır. Zola (aktarılan kaynak Butcher ve Pancheri, 1976, s. 137) İtalyanların, semptomlarını abarttıkları, yardım aradıkları zaman sorun-

larını dramatize ettiklerini belirtmiş ve bu durumun İtalyanların karakterlerinin genel bir görüntüsü olduğunu öne sürmüştür.

Türk ve A. B. D. örneklem grubunda cinsiyet ile ilgili maddelerde de farklılıklar görülmüştür. Amerikan örnekleminde cinsiyet ile ilgili maddeleri daha rahatlıkla yanıtlarken Türk örnekleminde bu maddeleri çoğunlukla boş bırakmıştır. Boş bırakılan maddeler sıklıkla şunlardır : «Cinsel yaşamımdan memnunum», «Cinsel yaşamım yüzünden başım hiç derde girmedi», «Bence, cinsel yönden kadınlar da erkekler kadar serbest olmalıdır», «Hiç bir zaman normal olmayan cinsel ilişkilere girişmedim», «Cinsel konularda sıkıntılarımdır» gibi. Ancak bazı cümleler çoğunluk tarafından onaylanmıştır. Örneğin; «Cinsiyetle ilgili düşünceler beni rahatsız eder», «Rüyalarımın çoğu cinsel konularla ilgilidir» gibi.

Bu tür yanıtları örnekleminizin yaş grubuna bağlamak olasıdır. Genç yaşta olmaları (yaş 16-30), cinsiyetle ilgili deneyimlerinin olmaması ya da cinsiyet ile ilgili düşünceleri açıklamakta güçlükleri olduğu söylenebilir. Ayrıca Türk toplumunda cinsellik bastırılması gerekli bir dürtü olarak algılandığından örnekleminizdeki bireylerin bu maddelere yeterince açık yanıt vermedikleri düşünülebilir.

Gökçe (1976) toplumumuzda kültürel baskı açısından cinsel konuların konuşulmasının hoşgörüsü ile karşılanmadığını ileri sürmektedir.

Türk ve Amerikan örnekleminde din ile ilgili maddeler incelendiğinde ise A.B.D. örnekleminin bu tür maddeleri daha fazla onayladığı, Türk örnekleminin ise çoğunlukla yanıt vermediği saptanmıştır. Yanıt alınamayan maddeler şunlardır : «Kuran'ın buyurdukları bir

bir çıkmaktadır», «Kıyamet gününe inanıyorum», «Ahirete inanırım», «Peygamberimiz göğe çıkmak gibi mucizeler göstermiştir» ve diğerleridir.

Çeviri çalışmaları sırasında din ile ilgili maddelerin bir kısmında, kültürümüze uygun düzenlemelere gidilmiştir. Bu nedenle iki kültür arasındaki farklılık çeviriden kaynaklanacağı gibi örnekleminizin çoğunluğunu genç grubun oluşturmasından da kaynaklanabilir. Dinsel inanç ve uygulamalara bağlanmanın yaşla paralel olarak arttığı genel varsayımına uygun olarak, örnekleminizde dinsel maddeleri onaylama oranı düşüktür. Ayrıca, kent yaşamında fikir, tutum ve inançların giderek laikleşmesi, bilimsel görüşlere yaklaşması, dinsel tutum ve uygulamaların günlük yaşantıdan uzaklaşması gerçeği de çoğunluğu kent kökenli olan örnekleminizdeki dinsel maddelere onay oranının düşüklüğünü açıklayabilir.

Kuveyt'de, Torki (1980) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, «Ahirete inanırım» ve «Öbür dünyada şeytan ve cehennem olduğuna inanırım» gibi maddelere yanlış yanıt vermenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Torki, bir kültürde geliştirilen testin diğer kültürde farklı anlamlara gelebileceği bu nedenle madde geçerliğinin çalışılması gereği üzerinde durmaktadır.

Pakistan örnekleminde dinle ilgili maddeler incelendiğinde onlarda da bizde yapılan düzenlemelere gidildiği görülmüştür. 500 kişiden oluşan Pakistan örneklemini, dine ilişkin maddelerin çoğunluğunu doğru olarak yanıtlamıştır. Ancak yanlış olarak yanıtlanan maddeler de bu grupta yer almıştır. Pakistan örnekleminin de kent kökenli olduğu düşünülürse bu sonucun beklenmesi doğaldır.

Diğer bir madde çalışması, MMPI geçerlik ve klinik alt testlerinden herhangi birinin daha fazla ekstrem madde içerip içermediğini belirlemek üzere yapılmıştır. Bulgular incelendiğinde MMPI klinik alt testlerini kapsayan maddelerin Amerikan örnekleminde farklı olduğu görülmektedir. Özellikle örnekleminizde paranoya ve psikasteni alt testleri diğerlerine oranla ekstrem onaylardan daha fazla etkilenmiştir. Dolayısıyla daha sonraki çalışmalarda bu alt testlerin göz önüne alınması gerekmektedir.

Örnekleminizde, Paranoya alt testleri incelendiğinde Amerikan örnekleminde farklı olarak onaylanan maddeler şunlardır; «Kimse beni anlamıyor», «Başkalari engel olmasaydı daha başarılı olurdu», «Birisizihnimikontrol ediyor», «Birçok kimselerden daha hassasım» gibi. Savaşır (1971) Köy ve kentsel kesimde paranoid reaksiyona karşı tutumları incelediği bir çalışmada, paranoid kişiliğin halkımız tarafından gayet iyi sezildiğini, yansıtma mekanizmasının bir ders kitabı gibi tanımlandığını ve bunların geleneksel kişilik yapısındaki paranoid eğilimler hakkında insanı düşünmeye yönelttiğini öne sürmüştür.

Psikasteni alt testleri incelendiğinde ise Amerikan örnekleminde farklılık gösteren maddeler şunlardır: «Sağlığımı beni pek kaygılandırmaz», «Kendime hiç güvenim yoktur», «Bazen hiç bir işe yaramadığımı düşünürüm» gibi maddeler Amerikan örnekleminde Türk örnekleminde daha çok onaylanmıştır. Ancak, «Çoğu zaman bütün vücudumda bir halsizlik duyarım» türündeki maddeler ise Türk Örnekleminde daha çok doğru olarak yanıtlanmıştır.

Görüldüğü gibi örneklerimizde bireyler kendi eksikliklerinin, yanlışlıkla-

rının sorumluluğunu ya da suçunu genellikle başkalarına yüklemektedirler.

A.B.D. örnekleme ise, özürlerini ve güvensizliğini daha kolay ifade edebilmekte ve güçlüklerini yadsımayıp kabul etmektedirler.

Ayrıca, örnekleminizde duygusal sorunlara ilişkin maddelerin kabul edilmesindeki güçlüğü karşın, kendilerini semptomlarla anlatmaya çalıştıkları ve kaygıyı somatize ettikleri görülmüştür. Le Compte ve Öner'in (1975) lise ve üniversite öğrencilerini kapsayan ölçek uyarlaması ve normatizasyon çalışmasında Türk öğrencilerinin (durumluluk ve sürekli kaygı) kaygı puanlarının Amerika'lı öğrencilerinden biraz yüksek olduğu gösterilmiştir ($p < .01$).

Türk örnekleminde % 90 - % 99 arasında doğru olarak yanıtlanan maddeler de incelenmiştir. «Babam iyi bir adamdır», «Annem iyi bir kadındır», «Allahın varlığına inanırım», «Tanıklarımın çoğu beni sever», «Kanunların uygulanması gerektiğine inanırım», «Elimdeki işi en iyi şekilde yapmayı isterim», «Davranışlarımı çoğu zaman etrafımdakilere göre ayarlarım» gibi maddeler, çoğunlukla doğru olarak yanıtlanmıştır.

Ancak, «Bazen canım küfür etmek ister», «Ara sıra açık saçık bir fıkraya güldüğüm olur», «Bazen biraz dedikodu yaptığım olur» gibi maddeler A.B.D. örnekleminde Türk örnekleminde daha fazla doğru olarak yanıtlanmıştır. Bu farklılıklar incelendiğinde, Türk örnekleminde doğal duygu, gereksinim ve yaşam olaylarının yadsındığı görülmüştür. Ayrıca toplum tarafından onaylanan, kurallara uygun, saygılı, uysal ve boyun eğici davranışlar onaylanmıştır.

Öztürk (1969) tarafından yapılan bir çalışmada toplumumuzda boyun

eğici ve saygılı davranışların sürekli olarak pekiştirildiği genellikle bastırıcı, benliği daraltıcı ve bağımlı kılıcı, otoriteyi kabullenici bir kişilik gelişiminin desteklendiği öne sürülmüştür.

LeCompte ve LeCompte'un (1973) Türk ve Amerikalı öğrencileri karşılaştırdıkları bir araştırmada Türk gençlerinin Amerika'lılara oranla daha itaatkâr oldukları ve bağımsızlığa daha az değer verdikleri saptanmıştır.

Pakistan örnekleminin de bu konuda Türk örneklemine benzer biçimde yanıtlar verdiği görülmüştür.

Amerikan ve İsrail örneklemi arasındaki yanıt farklılığının incelendiği bir çalışmada (Butcher ve Pancheri 1976), kişiler arası ilişki biçimi ile ilgili maddelerde farklılık görülmüştür. Örneğin; «Hayatta önüne her geleni kapmaya çalışan insanları suçlamam» maddesi İsrail'liler tarafından Amerika'lılara oranla daha fazla doğru olarak yanıtlanmıştır. «Akrabalarımın hemen hemen hepsi bana karşı anlayış gösterir» maddesi ise İsrail'liler tarafından daha çok yanlış olarak yanıtlanmıştır. Ayrıca çevreye karşı saldırgan tutumlar, başkalarını eleştirme ve başkalarına güvensizlik açık olarak ifade edilmektedir. Örneğin; «Sırada beklerken biri önüne geçmeye kalkışsa ona çıkışırim» ya da «Kanuna aykırı davranmadan kanunun bir gediğinden yararlanmakta zarar yoktur» gibi maddeler İsrail'liler tarafından çoğunlukla doğru olarak yanıtlanmıştır.

Genel olarak, İsrail ve diğer ulusların normal bireylerinin MMPI maddelerine verdikleri yanıtlar A.B.D. örnekleminde benzerlik göstermektedir. Ancak, ülkeler arasındaki farklı yanıtların da kişilik özelliklerine ilişkin pratik bilgiler sağladığı öne sürülmüştür.

Butcher ve Pancheri (1976), batılı ve batılı olmayan örneklemeler arasında bazı yanıt farklılıkları olduğunu ancak bu farklılıkların aydınlatılması için ileri çalışmalara gereksinim duyulduğunu öne sürmektedir.

Çalışmamızda ayrıca, Grayson (alın-tı kaynak Dahlstrom, Welsh ve Dahlstrom, 1972 s. 35, 115, 377-378) tarafından geliştirilen ve patolojiyi tarama göstergesi olarak bilinen ve 38 maddeyi içeren kritik maddeler incelenmiştir. İnceleme sonucunda erkeklerde 4 madde (% 10), kadınlarda ise 5 maddenin (% 13) farklı biçimde yanıtlandığı görülmüştür. Bu maddeler erkeklerde, «Günahlarımın affedilmeyeceğine inanıyorum», «Çok içki kullandım», «Birisi zihnimi kontrol ediyor», «Acayip ve tuhaf düşüncelerim vardır» gibi maddelerden oluşmaktadır.

Kadınlarda ise, «Başkaları ile birarada iken kulağıma çok garip şeyler gelmesinden rahatsız olurum», «Bir şeyler yapıp sonra yaptığımı hatırlamadığım zamanlar oldu», «Birisi zihnimi kontrol ediyor», «Acayip ve tuhaf düşüncelerim vardır», «Bıçak gibi çok keskin ve sivri şeyler kullanmaktan korkarım» gibi maddeleri içermektedir.

Saunders ve Gravitz (1974) çalışmalarında Grayson tarafından geliştirilen ve ciddi psikopatolojiyi yansıtan 38 kritik maddeyi incelemişlerdir. Çalışmalarının sonucunda normal deneklerin kritik maddeleri onaylamaktan kaçındıklarını saptamışlardır. Ancak kadınların erkeklerden daha fazla kritik maddeyi farklı biçimde onayladıklarını belirtmişlerdir.

Gravitz (1968) Grayson'un maddelerinin onay sıklığını normal örneklemede incelemiş ve beş kritik madde öne sürmüştür. Öz değerlendirme envanterlerinde, kadınların erkeklerden daha

çok kritik madde onaylamalarına onların erkeklere oranla daha fazla patolojik davranışları kabul etme eğiliminde oldukları biçiminde açıklamıştır.

Koss, Butcher ve Hoffman (1976), kritik maddelerin, tarama amacı ile kullanılmasının yeterli olmadığını öne sürer ve klinik açıdan yararlı ve geçerli kritik maddelerin geliştirilmesi üzerinde durur. Ayrıca, üzerinde tartışılan diğer bir konu da, MMPI maddelerine verilen yanıtların, bireylerin gerçek davranışlarının bir örneği olup olmadığıdır.

Carson (1969) MMPI maddelerine verilen yanıtlarla, bireyin çevreyi etkilemek için ne yaptığı, ne gibi girişimlerde bulunduğu, bilinçli ya da bilinç dışı kendini nasıl sunduğuna ilişkin bilgi edinilebileceğini belirtir.

Meehl (1963), bireylerin kendilerine ilişkin verdikleri yanlış bilgilerin doğrular kadar önemli olduğunu öne sürer. Wiggins (1966) MMPI'in yararlı bir iletişim aracı olarak görülebileceğini ve cevaplayıcının kendine ilişkin bilgileri karşısındakine iletebileceğini belirtir. Taylor, Carithers ve Coyne (1976) da MMPI'in, kişinin kendini ortaya koyabilmesi açısından bir araç olarak görülebileceğini ifade ederler. Jackson (1971) madde yanıtlarının, davranışın doğru bir yansıtıcısı olarak değerli olduğunu ortaya koyar. Koss ve Butcher (1973), psikiyatrik hastaların MMPI madde yanıtları ile öz değerlendirmelerini karşılaştırdıkları bir çalışmada elde edilen sonuçların birbirini doğruladığını öne sürmüştür. Ayrıca hastaların yanıtları ile, psikiyatrik tanı, MMPI kod tipi, alt testleri ve faktör ilişkileri gibi çeşitli kaynaklarla benzer ya da tamamlayıcı bilgilerin elde edildiği saptanmıştır.

Görüldüğü gibi 1666 normal denegin MMPI maddelerine verdikleri yanıtlar incelendiğinde, kültürümüze ilişkin bazı özellikler elde edilmiştir. Ancak bu tür özelliklerin daha ileri çalışmalarla aydınlatılması ve hasta gruplarında da yinelenmesi gereği açıktır.

MMPI, psikiyatrik ortamlarda, normal dışı kişilik yapısına ilişkin bilgi edinebilmek amacıyla geliştirilmiş bir envanterdir. MMPI madde kapsamının psikopatolojiden kaynaklanması, normal örneklemelerin yoğun olarak çanşılmasını güçleştirmektedir. Ancak normal örneklemde elde edilen sonuçlar araştırmacıya genel fikir vermektedir. Normal örneklemin madde yanıtları incelenmeden hasta örneklemine ilişkin özellikleri ayırdetmenin güçlüğü açıktır.

Örnekleminizden elde edilen sonuçlarla diğer kültürleri temsil eden örneklemeler arasındaki farkın, kültürel bir ayrılıktan mı yoksa örneklem gruplarının özelliklerinden mi kaynaklandığı sorusu bundan sonra yapılacak çalışmalarla aydınlatılabilecektir.

KAYNAKLAR

- Butcher, J.N., ve Pancheri, P.A., *Handbook of Cross Rational MMPI*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1976.
- Carson, R.C., «Issues in the teaching of clinical MMPI interpretation», in J.N. Butcher (ed). *Research developments and clinical applications*. New York. McGraw-Hill, 1969.
- Dahlstrom, W.G., Welsh, G.S. ve Dahlstrom, L.E., *An MMPI Handbook* (cilt I). *Clinical interpretation*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1972.
- Gökçe, B., *Gecekondu Gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Gravitz, M.A., «Normative findings for the frequency of MMPI critical items.» *Journal of Clinical Psychology*, 24 : 220, 1968.
- Jackson, D.N., «The dynamics of structured personality tests.» *Psychological Review*, 78 : 229-248, 1971.
- Koss, M.P., Butcher, J.N., «A comparison of psychiatric patients self-report with other sources of clinical information.» *Journal of Research in Personality*, 7 : 225-236, 1973.
- Koss, M.P., Butcher, J.N., ve Hoffman, N.G., «The MMPI critical items : How well do they work?» *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 44 : 921-298, 1976.
- LeCompte, W. A., ve LeCompte, G., «Generational attribution in Turkish and American youth : A study of social norms involving the family.» *Journal of Cross Cultural Psychology*, 4 : 175-191, 1973.
- LeCompte, W. A. ve Öner N., *Durumluk Kaygı - Sürekli Kaygı - Envanterinin Türkçe'ye Adaptasyon ve Standardizasyonu ile İlgili Bir Çalışma*. XI. Nöropsikiyatri Kongresi, Ankara : 457-462, 1975.
- Meehl, P.E., «The dynamics of structured personality tests, in G.S. Welsh ve Dahlstrom (ed).» *Basic readings on the MMPI in psychology and medicine*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1963.
- Öztürk, M.O., *Anadolu toplumunda özerklik ve girişme duygularının kısıtlanması*. V. Milli Nöro-Psikiyatri Kongresi, İzmir : 290-295, 1969.
- Payne, F.D., Wiggins, J.S., «MMPI profile types and the self report of psychiatric patients.» *Journal of Abnormal Psychology*, 79 : 1-8, 1972.
- Saunders, T.R., Gravitz, M.A., «Sex differences in the endorsement of

- MMPI critical items.» *Journal of Clinical Psychology*, 30 : 557-558, 1974.
- Savaşır, I., *Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri-El Kitabı (Türk Standardizasyonu)*. Ankara : Sevinç Matbaası, 1981.
- Savaşır, Y., *Türk Toplumunun Araştırma Yapılan Geleneksel ve Sosyal Değişime Uğramış Kesimlerinde Konversiyon Reaksiyonu, Cinsel Empotans, Paranoid Reaksiyon ve Homoseksüaliteye Karşı Tutumlar*
- VII. Milli Nöro-Psikiyatri Kongresi, Ankara : 323-334, 1971.
- Taylor, J.B., Carithers, M., ve Coyne, L., «MMPI performance, response set and the self-concept hypothesis.» *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 44 : 351-362, 1976.
- Torki, M.A., «Validation of the MMPI Mf scale in Kuwait.» *Psychological Reports*, 47 : 1152-1154, 1980.
- Wiggins, J.S., «Substantive dimensions of self report in the MMPI item pool.» *Psychological Monographs*, 80 (22) - Whole No : 63, 1966.

45 DERECELİK AÇILARIN ÇİZİLMESİNDE TEMEL ÇİZGİ YÖNELİMİ VE ÇEYREKLİK ETKİSİ

Y. Doç. Dr. Rüvide Bayraktar
Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Araştırma bulguları çizgilerin eğim dereceleri ile açılar tahmininde ve üretilmesinde çeyreklik etkisi (quadrant effect) olduğunu göstermektedir. Burada yer alan iki deneyden birincisinde, hedef çizginin, yatay temel çizginin yukarı ve aşağısında olmasının performans üzerindeki etkisi; ikincisinde ise hedef çizgisinin yukarıya ve aşağıya doğru olmasının yanı sıra, sağda ve solda yer almasının (çeyreklik etkisi) açı çizimine olan etkisi incelenmektedir. Denekler (3-6 yaş) hedef çizgileri model uyarıcıya bakarak çizmişlerdir. Birinci ve ikinci deneylerdeki bulgularımız manidar bir çeyreklik etkisi olmadığını göstermiştir. İkinci deneyde, temel çizgi yöneliminin performansı manidar bir şekilde etkilediği bir kez daha doğrulanmıştır. Yaş ilerledikçe çizimlerdeki başarı oranı artmaktadır.

Son yıllarda çocukların resimlerinde geometrik özellikler konusuna olan ilgi giderek artmaktadır. Örneğin 7 yaşından küçük çocukların ayırt etme, bellek ve çizim testlerinde, yakın referans çerçevesi tarafından sağlanan ipuçlarına çok duyarlı olduğu kanıtlanmıştır (Berman ve diğerleri, 1974; Berman, 1976; Bayraktar, 1979, 1982).

Çocukların bir temel çizgiye 45° lik açı çizerken yaptıkları dikaçı hatası (DH), kullanılan temel çizgilerin yöneliminden etkilenmektedir. Okul öncesi dönemindeki çocuklar anılan hatayı hem anlamlı, hem de anlamsız soyut materyaller kullanıldığında yinelemişlerdir. DH paralellik ipuçlarının kullanılmasına ket vurarak Performansı büyük ölçüde yönlendirmektedir. Ancak bugüne kadar DH'nın nedenlerine ilişkin açıklamalar tatmin edici bir düzeye ulaşamamıştır (Bkz. Bayraktar, 1983).

Not : Bu araştırmanın analizleri sırasında yardımlarını esirgemeyen mezuniyet sonrası öğrencilerimizden Melike Bezci'ye teşekkürü borç bilirim.

Çocuklar açı çizerken çerçevedeki paralellik ilişkisini kullanmak yerine, hedef çizgiyi temel çizgiye dikey olacak şekilde ayarlama çabasındadırlar.

Naeli ve Harris (yayınlanmamış) hedef hattın temel çizginin yukarısına gelecek şekilde çizilmesi halinde dikaçı hatasının artacağını, aşağısına gelecek şekilde çizilmesi halinde ise azalacağını ileri sürmüşlerdir. Çocuklar doğada ağaçları, insanları ve eşyaları zemine dikey olarak görmekte ve 90° lik açılara aşinalık kazanmaktadırlar. Birinci deneyimiz başlangıç noktası olarak, Naeli ve Harris'in DH'na ilişkin yordamasını araştırmak amacı ile düzenlenmiştir.

DENEY I

YÖNTEM

Denekler : Araştırmamıza orta sosyo ekonomik düzeyden (SED) yarısı kız yarısı erkek olmak üzere seçkisiz olarak seçilen toplam 60 denek katılmıştır. Üç ayrı yaştan oluşan 20'şer kişilik örnek-